

Dwangarbeider doet verslag van zijn ervaringen aan zijn dochter

Door Alexander van Gurp ©

Het volgende is een brief die een Nederlandse voormalige dwangarbeider in 1983 aan zijn dochter schreef, veertig jaar nadat hij naar Duitsland was gedeporteerd.

Daarin beschrijft hij de gebeurtenissen die tot zijn deportatie hebben geleid, zijn ervaringen in een Duitse fabriek en in werk- en gevangenkampen tussen 1943 en 1945.

Het verhaal is representatief voor de vele verslagen die sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog zijn geschreven.

De inhoud is gebaseerd op memoires die direct na de oorlog zijn geschreven en kan daarom als feitelijk juist worden beschouwd.

Lieve Susan,

De donkerste periode in het leven van veel van onze tijdgenoten was die van de oorlog. Iedereen in Nederland ervoer de ellende, rechtstreeks of via familieleden of vrienden. Iedereen die de oorlogsjaren in Nederland heeft doorgebracht, heeft het verlies van vrijheid, repressie en honger ervaren, vooral tijdens de winter van 1944.

Mijn moeder schreef in een brief, gedateerd 20 februari 1945:

"Het is tegenwoordig niet gemakkelijk omdat voedsel schaars is. U hebt waarschijnlijk wel eens gehoord van onze rantsoenen: 1 kg aardappelen en 800 gram brood per week; geen vet, geen melk behalve voor baby's, geen suiker. Het zou gemakkelijker zijn om zeggen wat we wel krijgen dan wat niet.

Als de oorlog niet snel eindigt, zal ons land van honger omkomen. Het aantal sterfgevallen is zo talrijk dat het soms drie tot vier weken duurt voordat er gelegenheid is om begraven te worden. In Amsterdam worden de doden tijdelijk in een kerk of andere zaal opgebaard, wachtend op hun beurt.....

Nell is in januari op de fiets, in sneeuw en kou, naar Barneveld en Ommen gegaan om eten te halen. Ze heeft rogge en tarwe meegebracht. Gelukkig hebben we tot nu toe rond kunnen te komen."

Anderen, onder wie een van mijn zussen en een zwager, troffen een veel erger lot: gevangenschap en concentratiekampen. Tijdens mijn twee jaar in Duitsland behoorde ik tot hen gedurende een periode van drie maanden.

Te emotioneel

Jarenlang vond ik het onmogelijk om over mijn ervaringen te praten [..], of om te worden blootgesteld aan discussies of films over de wreedheden begaan door

de nazi's. Onder dergelijke omstandigheden zou ik de controle over mijn emoties en redelijk gedrag verliezen.

Het enige wat ik kon doen was vragen om van onderwerp te veranderen of onopvallend weggaan. Bij sommige gelegenheden, waarvan ik me er één in het bijzonder herinner, kwam ik tot een gewelddadige confrontatie.

Maar de tijd erodeert en ik heb het de afgelopen tien jaar minder moeilijk gevonden om dergelijke zaken te bespreken, hoewel ik nog steeds geen film over nazi-gruweldaden kan uitzitten.

Door moeder bewaarde brieven

Dit jaar heb ik voor het eerst in veertig jaar de brieven en ansichtkaarten gelezen die ik tijdens de oorlog heb geschreven en die mijn moeder heeft bewaard. Ik was er vaak aan begonnen, maar kwam nooit verder dan de eerste ansichtkaart.

Feitelijk verhaal

In deze brief zal ik u verslag doen van de dingen die ik mij herinner. Het zal een feitelijk verhaal zijn. Ik heb ook niet het artistieke talent om mijn gevoelens mondeling uit te drukken, en dat wil ik ook niet, omdat ik ze altijd als persoonlijk en privé heb beschouwd.

In een van mijn eerdere brieven vermeldde ik dat de oorlogsjaren spannend waren. Dat waren ze, maar niet op een plezierige manier. Zoals u weet geloof ik dat niets helemaal zwart of helemaal wit is; er is altijd een scala aan grijzen. Met andere woorden: niets is helemaal goed of helemaal slecht, absoluut waar of absoluut onwaar.

Weinig goeds te vertellen

Het zou echter moeilijk zijn om iets goeds over de oorlog te zeggen, behalve dat het andere omstandigheden in vergelijking daarmee goed doet lijken. Afgezien van vage herinneringen herinner ik me niet veel van de gebeurtenissen die tot de oorlog leidden of die voorafgingen aan de invasie van Nederland. Ik heb wel een dagboek bijgehouden van 1940 tot 1942, maar daar staat niet veel in dat u interessant zou vinden.

Er waren confrontaties tussen de communisten en de nazi's op de brug bij ons huis, waar ze hun literatuur verkochten; er was de terugkeer van Neville Chamberlain van zijn bezoek aan de heer Hitler, zoals hij hem noemde, en nauwer verbonden met de betrokkenheid van Nederland was er de mobilisatie.

De eerste oorlogsdaad waarvan we getuige waren, was het bombardement op Rotterdam, ongeveer 24 kilometer van Den Haag, waar we woonden. Het was duidelijk zichtbaar vanaf waar we woonden. Dit is begrijpelijker als u weet dat dit deel van Nederland volledig vlak is.

We waren naïef genoeg en onervaren op het gebied van oorlogvoering, om naar onze daken te gaan en naar de luchtgevechten en de karmozijnrode lucht boven Rotterdam te kijken. De verwoesting was enorm en, zoals de geschiedenis vermeldt, het conflict van korte duur.

Ze waren geen partij

De veelal onvoorbereide Nederlandse strijdkrachten waren geen partij voor de Duitse militaire machine. Binnen vijf dagen was de oorlog tussen Nederland en Duitsland voorbij en werden grote delen van Rotterdam verwoest door Duitse bommen; de koninklijke familie was naar Engeland gevlucht en Nederland stond onder de laars van de Duitse hordes die hun aanwezigheid kenbaar maakten door onderdrukking van de vrijheid, marteling en dood onder een opstandige bevolking.

We hebben een serie prentenboeken, waarschijnlijk in de ‘groene kist’, die grafisch beschrijven wat er in bezet Nederland gebeurde. Ze werden kort na de oorlog gepubliceerd. Tijdens het eerste deel van de bezetting verliepen veel aspecten van het leven redelijk goed zoals voorheen. We bleven naar school en naar de kerk gaan, mensen gingen aan het werk en leefden binnen de beperkingen van de avondklok hun gezinsleven.

Massaal verzet bleef beperkt tot symbolische acties. Als ik het nieuws volg over de Poolse oppositie tegen dat regime, moet ik altijd denken aan de verjaardag van prins Bernhard in 1940, toen wij en vele anderen naar het koninklijk paleis in Den Haag gingen waar we bloemen plaatsten rond het standbeeld van Willem de Zwijger, de vroegste regerende voorvader van het Huis van Oranje, als symbolisch eerbetoon aan de koninklijke familie, allemaal vóór de komst van Duitse soldaten met machinegeweren.

Onnodig te zeggen dat we al snel werden weggejaagd, want we waren bij onze volgende stop, het paleis van de koningin-moeder. Gefrustreerd belandden we bij de woning van de premier, Hendrik Colijn, waar mijn broer en een andere heer namens ons blijken van loyaliteit overhandigden.

NSB-ers

We beseften dit niet helemaal, ik in ieder geval niet, maar tegen 1943 begonnen de Duitse fortuinen af te nemen en waren er meer van hun mannen aan het front nodig. Sommigen werden ook al vóór 1939 gerekruteerd in de bezette gebieden waar kleine nationaalsocialistische (nazi)partijen bestonden.

In Nederland werden hun leden NSB-ers genoemd, naar de naam van hun partij, de Nationaal Socialistische Beweging. Dit waren de gevaarlijkste mensen van allemaal. Omdat ze kennis hadden van vroegere en huidige loyaliteiten en praktijken van hun medeburgers, zelfs familieleden en voormalige vrienden, waren ze de perfecte informanten waarop de Duitsers konden vertrouwen.

De leider van de NSB was een man genaamd Mussert. Hij en zijn soortgenoten kregen spijt van hun betrokkenheid bij de oorlog toen in 1945 het moment van de afrekening aanbrak. Mussert werd door een vuurpeloton neergeschoten op het terrein van de legerbasis waar ik na de oorlog in Europa was gestationeerd.

In het Duits is het woord 'leider' Führer, een titel die Hitler werd toegekend. Elke keer dat het nu wordt gebruikt in verband met loyaliteit aan een politieke partijleider ('onze leider'), waarbij het gebruik ervan bijna blinde gehoorzaamheid impliceert, zoals zo vaak het geval is, heb ik het gevoel dat sommige mensen nog steeds schapen zijn, zoals zij vroeger waren.

Treinladingen vol arbeidskrachten

Voor de bezette gebieden vertaalden de Duitse tegenslagen zich in de rekrutering van arbeidskrachten voor hun fabrieken. Vanuit Rusland, Oekraïne, Frankrijk, België, Nederland en andere landen werden treinladingen jonge mannen en vrouwen, sommigen nog maar dertien jaar oud [...], opgepakt en naar werkkampen in de buurt van Duitse fabriekssteden vervoerd. Ik was een van hen.

Destijds, het was juli 1943, werkte ik als klerk bij de stadsgasfabriek. Ik was net 19 geworden en stadsmedewerkers wier namen direct beschikbaar waren, behoorden tot de eerste contingenten. Met medewerking van Nederlandse werkgevers en functionarissen van arbeidsbureaus van de overheid werden dagvaardingen uitgebracht.

Lübeck en arbeidshervormingskamp

Ik kreeg een dergelijke oproep en werd onder gewapende bewaking op een trein van de Nederlandse Spoorwegen geplaatst, waarna ik uiteindelijk in Lübeck, in het noordwesten van Duitsland, aankwam. Pas twee jaar later, in 1945, keerde ik naar huis terug.

Er waren drie verschillende perioden verbonden aan dit deel van mijn leven. Er was de tijd van het transport naar en het vroege verblijf in Lübeck. Het werd gekenmerkt door woede, opstandigheid en confrontatie, resulterend in de tweede periode waarin ik werd gearresteerd, gevangengezet en naar een Arbeitserziehungslager (arbeidshervormingskamp) gestuurd.

In de laatste periode zag ik een zeer ingetogen persoon tijdens een jaar werken in fabrieken, bombardementen, en de verplaatsing naar een ander werkkamp, tot de tijd van de Bevrijding door Britse troepen en de tocht terug naar huis.

Geen autobiografie

Dit is zeker niet bedoeld als een autobiografie of een dagboek, en dat kan ook niet het geval zijn, aangezien veel van de dagelijkse gebeurtenissen aan mijn geheugen zijn ontsnapt. Ik zal slechts enkele hoogtepunten vertellen die u wellicht interessant vindt.

Ik ben er zeker van dat gebeurtenissen als deze de kijk van een persoon op het leven en de manier van leven bepalen. Vanuit dat perspectief zal deze brief indirect over jou gaan en over wat u vandaag bent.

U moet proberen uzelf te verplaatsen naar een situatie zonder televisie, met een slecht ontwikkeld en sterk gecontroleerd massa-informatiesysteem, dat voornamelijk gebruik maakt van radio en kranten.

Ik denk dat dit een goede weergave is van de periode van mijn jeugd, de jaren twintig en dertig. Ik denk niet dat veel mensen veel interesse hadden in hoe de andere helft leefde. In deze context was mijn hele ervaring in Duitsland een opleiding die ik anders niet had kunnen krijgen.

Een piloot, priester, soldaat en een fotograaf

Mijn vrienden [in Duitsland] waren geen lid van de jongerenorganisatie waar ik lid van was, noch de vrienden van mijn familie. In plaats daarvan waren het Oekraïense en Russische boeren, Poolse meisjes uit de stad, Franse voormalige soldaten, een Russische piloot, een Nederlandse priester incognito, een Belgische fotograaf en Nederlandse jonge mannen van alle lagen van de bevolking.

Het waren protestanten, katholieken en belijdende atheïsten. Onder hen bevonden zich zowel jonge mannen als vrouwen. Het waren meer dan toevallige kennissen. Ze waren goede vrienden, en vriendschappen waren diep, betekenisvol, meelevend en vooral onzelfzuchtig.

Puinruimen na bombardementen

Op het gebied van werk groeven we sloten en ruimden we puin op na bombardementen. We leerden de draai- en freesmachine bedienen. Degenen die voorheen het verschil tussen hard en zacht staal niet kenden, leerden al snel veel van wat er te leren viel over materialen, gereedschappen en allerlei soorten machines.

We leerden ook de betekenis van het woord uithoudingsvermogen, lange dagen werken, week na week. Een typische dag was: om 4 uur 's ochtends opstaan, om 6 uur beginnen met werken met twee pauzes van vijftien minuten; we stoppen om 5 uur 's middags en gaan om 6.30 uur terug naar het kamp, gevolgd door schoonmaken, wassen en andere klusjes.

Sommigen van ons ontdekten wat het betekende om het totalitaire gezag te trotseren en betaalden de prijs. Kortom, het was een totaal onderdompelingsprogramma in de school van de harde klappen.

De reis per trein uit Den Haag

De treinreis naar de Duitse grens was niet erg veelbewogen, althans zo blijkt uit correspondentie uit die tijd. We vertrokken vanuit Den Haag naar Duitsland op 30 juni 1943. De trein was gemarkeerd met 'beden zoals de

Nederlandse leeuw, en met slogans als "we zullen terugkeren" en OZO wat stond voor Oranje zal overwinnen. Langs de route de bevolking zwaaide naar ons met oranje en rood-wit-blauwe vlaggen. Bij de stations zongen we patriottische liederen.

Russische gevangenen

De eerste cultuurschok kwam toen we werden vastgehouden in een transfer- en distributiecentrum. Dit was aan de Nederlands-Duitse grens in een kamp direct grenzend aan een kamp voor Russische gevangenen. Ik weet niet of het door onwetendheid of door indoctrinatie kwam, maar het feit dat we in het gezelschap waren van wat we als primitieve mensen beschouwden, was onze eerste buitenlandse confrontatie.

We waren ervan overtuigd dat we door hun aanwezigheid in levensgevaar verkeerden en gingen zelfs zo ver dat we een nachtelijke wake organiseerden om onszelf te beschermen. Natuurlijk gebeurde er niets. Maar kun je je voorstellen dat u een echte Rus ziet!

In onze ogen was een Rus destijds net zo mysterieus als de man op de maan, iemand van de uiteinden van de aarde. We hadden waarschijnlijk zelfs verwacht dat hij er anders uit zou zien. Ik haast me te melden dat kort daarna Russen en vooral Oekraïners (die zichzelf niet als Russisch beschouwden) tot mijn beste vrienden behoorden [..].

Ik denk op dit moment met grote vreugde aan hen terug. Niet alleen waren er Nicholai en Igor, Petrenko en Gregori, maar ook Maria en Tanya, Tamara en vooral Lida.

Snel de taal machtig worden

Het is verbazingwekkend hoe snel iemand een taal machtig wordt als dat nodig is. De nadruk op de studie van talen in het Nederlandse onderwijssysteem bleek gunstig. Omdat Duits en Frans twee van de drie verplichte taalvakken op de middelbare school waren, heb ik daarin nooit problemen gehad met communiceren. Ik ben in beide behoorlijk bedreven geworden en spreek nog steeds Duits.

Gedurende de periode van twee jaar heb ik ook voldoende Oekraïens en Pools geleerd om mezelf goed verstaanbaar te maken en met vrienden te kunnen communiceren. Ik kan nu alleen een enkel woord van een gesprek in deze talen oppikken, hoewel ik nog steeds de eerste strofe van het Wolga-lied in het Russisch ken en sommige uitdrukkingen die ik liever niet meer gebruik.

Eén ding dat ik leerde door mijn omgang met Russische vrienden was dat ze er volkomen tevreden mee waren Russisch te zijn. Het was een hele openbaring om te ontdekken dat een communistische staat ellende en repressie

vertegenwoordigde in de hoofden van sommige toeschouwers, in dit geval de onze, maar zeker niet in de hoofden van deze burgers.

Hun rechtvaardige samenleving

Toen ik tegen het einde van de oorlog sommigen uitnodigde om met mij mee te gaan naar vrijheid en democratie, verwierpen ze dit idee botweg, omdat ze niet konden begrijpen waarom iemand de decadentie van de kapitalistische wereld zou verkiezen boven hun rechtvaardige samenleving [..].

Ze hebben mij bijna overgehaald om mij bij hen aan te sluiten. Zoals ik al eerder heb gezegd, brengen timmerlieden timmerlieden voort, christenen, christenen, en communisten, communisten, ongeacht predestinatie of vrije wil.

Naar Lübeck

Na de overnachting in het distributiecentrum behoorde ik tot een groep met bestemming Lübeck, waar we werden ondergebracht in houten barakken. Ze werden geleid door het Duitse Arbeidsfront (DAF), een tak van de nazipartij.

Er waren 300 mannen in het kamp, 12 per kamer: Nederlands, Belgisch, Frans en Italiaans. We verbleven enkele maanden in dit kamp, waarna we werden overgebracht naar een kamp dat veel dichterbij de fabriek lag.

Het tweede kamp bestond uit secties: het *Ostlager* (Oostkamp) voor Russen en Polen, en het *Westlager* voor personen uit westerse landen. In het *Westlager* zaten uitsluitend jonge mannen, in het *Ostlager* zowel jonge mannen als vrouwen.

Hechte relaties

Het duurde niet lang voordat ik manieren vond om bezoeken aan het oosten te brengen, iets wat niet was toegestaan. Er ontstond een hechte relatie. Ik heb me vaak afgevraagd of iemand in de huidige hiërarchie in Rusland misschien niet tot mijn voormalige vrienden in het *Ostlager* behoorde. De Russen moesten een blauw-witte patch dragen met het woord OST erop, en de Polen een geel-witte patch met een P.

Elk kamp had bepaalde gemeenschappelijke ruimtes, waaronder wasfaciliteiten en toiletten, en twaalf bedden per kamer zonder scheidingswanden. Na een tijdje had ik het geluk dat een van de Russische meisjes voor mijn was zorgde, iets wat onze eigen verantwoordelijkheid was. Deze taak, evenals het schoonmaken, koken en andere klusjes, moest elke dag na thuiskomst van het werk worden gedaan.

Afgezien van degenen met wie we samenwerkten, hadden we vrijwel geen contact met Duitse burgers. De aanduiding *Ausländer* (buitenlander) had dezelfde connotatie als DP (onthemde) na de oorlog, of het woord buitenlander in sommige kringen vandaag de dag.

We werden gehaat

Kortom, we werden gemeden en gehaat door de Duitse bevolking, wat oké was bij ons en zeker niet anders dan wat de Duitsers in Nederland meemaakten. De bevolking van Lübeck bedroeg ongeveer 130.000. Een groot deel van de stad was al verwoest toen we aankwamen.

Het eerste kamp bevond zich in Lübeck, het tweede net daarbuiten, net als het kamp waar we later naartoe verhuisden na het bombardement op de fabriek en ons kamp. De fabriek lag ook net buiten de stad. Naast Duitsers telde de fabriek samen 800 Polen en Russen, en 400 Nederlanders, Belgen en Fransen.

Het produceerde voornamelijk onderdelen voor geweren. Gedurende deze twee jaar heb ik bankwerk gedaan (boren, vijlen etc.) en verschillende draai- en freesmachines bediend. Daarbij verloor ik het topje van mijn linker middelvinger. Ik was begonnen met het schoonvegen van de werkbank van een verticale freesmachine voordat het gereedschap volledig tot stilstand was gekomen en het in mijn vinger terechtkwam. Au!

Berlin-Lübecker Maschinenfabriken, Lübeck

Werd woordvoerder van de Nederlanders

Gedurende deze maanden hebben we veel moeten leren, en dan heb ik het niet alleen over de vaardigheden op het gebied van werktuigmachines. We waren eigenlijk naïef genoeg om te geloven dat we als arbeiders bepaalde rechten hadden.

Helaas had ik mij laten benoemen tot kamervertegenwoordiger en werd al snel woordvoerder van de gehele Nederlandse kampgemeenschap. Als ik maar ouder en wijzer was geweest (klinkt dat niet bekend in de oren?), zou ik de eer hebben afgewezen. Maar zo ben ik niet gemaakt; Ik moest de fakkel dragen.

Ik herinner me een keer dat we het beu waren om na het werk en op zondag te moeten graven en werken aan de bouw van een schuilkelder in het kamp. Wij wilden daar niet aan meedoen en besloten ons standpunt aan de kampcommandant kenbaar te maken. Dus marcheerden we met z'n tweehonderd naar het kantoor van de kampcommandant, waarbij iedereen de leider speelde, dat was ik.

Revolver

De commandant wachtte op ons op de trappen van zijn kantoor. Aanvankelijk zei hij niets, hij luisterde alleen maar naar mijn presentatie. Toen ik klaar was, haalde hij zijn revolver tevoorschijn en riep: 'U hebt één minuut om terug te gaan naar u kazerne!'

Toen ik me omdraaide om de gevoelens van mijn volgers te peilen, ontdekte ik dat ik er geen meer had; Ik was alleen. Iedereen was op de vlucht, en al snel ook ik. We probeerden andere eisen te stellen, allemaal zonder resultaat, totdat besloten werd dat het genoeg was. De tweede fase van mijn Duitse ervaring stond voor de deur.

Mee met nerveus mannetje

Op 3 januari 1944 had ik moeten gaan werken, net als op elke andere dag. In plaats daarvan kleepte ik me aan en besloot naar de stad te gaan. Toen ik 's middags terugkeerde naar het kamp, hoorden mijn kamergenoten mij dat de wachter (Wachmann), een erg nerveus maar verder onschadelijk mannetje, naar mij op zoek was.

Kort daarna kwam hij weer opdagen en zei dat ik met hem mee moest gaan. Het is begrijpelijk dat ik zijn eis in verband bracht met mijn onrechtmatige afwezigheid op het werk die dag. Voordat hij vertrok, stelde hij voor dat ik mijn jas aantrok en wat brood meenam. Dit had genoeg moeten zijn om mij te vertellen dat er iets ernstigers op handen was.

Niettemin heb ik zijn advies slechts ten dele opgevolgd en ben zonder jas maar met wat brood vertrokken. Vervolgens gingen we naar het *Ostlager* waar hij me in een kleine donkere kamer met een getralied raam deponeerde en de deur op slot deed toen hij wegging. Zonder enige indicatie van mijn lot te geven, liet hij mij afvragen wat er van mij zou worden.

De cel in

Het duurde niet lang voordat de Russische meisjes terugkwamen van hun werk. Om de eentonigheid te doorbreken, besloot ik dat ik mijn mondharmonica moest hebben en schreef daarover een briefje, gericht aan mijn huisgenoten. Vervolgens klopte ik op de muur die mijn cel scheidde van de aangrenzende kamer, zonder me af te vragen hoe het instrument door de gesloten deur zou gaan.

Al snel kwamen er als reactie op mijn kloep enkele Russische meisjes naar de deur van mijn cel, op welk moment ik het briefje onder de deur doorgaf. Als ik had verwacht dat mijn verzoek ooit mijn huisgenoten zou bereiken, had ik het mis.

De meisjes uit kamer 3

Ik kan alleen maar raden dat het lezen van mijn naam voor mijn Russische vrienden voldoende was om zelf een plan te bedenken waarin andere dingen van groter belang werden geacht dan een briefje dat ze niet konden lezen. Er verschenen er nog meer aan mijn deur, die zichzelf identificeerden als "meisjes uit kamer 3", de kamer van Lida, mijn vriendin.

Lida

Op ware wijze uitten de meisjes, elk op haar eigen emotionele manier, gevoelens van verdriet en medelijden over mijn benarde situatie, terwijl ze heel goed wisten wat mijn lot zou zijn. Toen ik vroeg waar Lida was, vertelden ze me dat ze daar was, maar dat ze overspannen was en niet kon praten. Door haar huilen kon ze alleen mijn naam roepen.

Uiteindelijk leken de meisjes hun verstand te hebben verzameld, blijkbaar om een aanvalsplan te volgen. Plotseling vertrok iedereen behalve Lida, om korte tijd later terug te keren. Tot mijn verbazing gingen ze verder met het indrukken van de onderste hoek van de deur die naar binnen opening. De opening was net groot genoeg om er drie ingepakte vissandwiches doorheen te laten, één voor één.

De meisjes waren erin geslaagd deze in zo'n korte tijd te verzamelen dat ik verbaasd was. Om mijn verbazing en dankbaarheid te kunnen waarderen moet u weten dat de rantsoenen die deze meisjes ontvingen nauwelijks genoeg waren om te overleven en ik was er volledig van overtuigd dat het hun ruige gestel was dat hen daartoe in staat stelde.

Verrassing van Russische vriendinnen

Nadat ik de broodjes had verzameld, hadden de meiden nog een verrassing voor mij. Door de opening verscheen een bierflesje waarin soep bleek te zitten die ze met groot gevaar uit de ziekenkamer hadden meegenomen. Eindelijk vertrokken ze. De duisternis viel, maar ik kon niet slapen.

Toen ontving ik midden in de nacht twee bezoekers: de kampcommandant en een assistent. Ik kon ze niet zien omdat ze een sterk licht in mijn gezicht lieten schijnen. In eerste instantie probeerden ze vriendelijk over te komen, maar naarmate de tijd verstreek werden ze grof en luid, en wierpen ze allerlei vragen naar mij over verschillende belachelijke, zogenaamde feiten, dezelfde waarmee ik later door de Gestapo geconfronteerd zou worden. Uiteindelijk vertrokken ze.

Gestapokantoor Lübeck

's Morgens verscheen de plaatsvervangend kampcommandant. Hij droeg mij op met hem mee te gaan en bracht mij vervolgens met de tram naar het Gestapo-kantoor in Lübeck. Nadat ik een korte tijd in een cel had gezeten, werd ik voor ondervraging voor een officier geleid.

Hij begon met de vraag waarom ik daar was, waarop ik uiteraard geen antwoord had. Vervolgens beschuldigde hij mij ervan een waardevolle ketting en een kerstboom te hebben gestolen, en ook van andere belachelijke zaken.

Uiteindelijk werd de echte reden van mijn arrestatie duidelijk toen hij mij begon te ondervragen over een collectieve brief die we naar het Duitse Arbeidsfront (DAF) hadden gestuurd, waarin we hadden geklaagd over wat wij beschouwden als erbarmelijke omstandigheden in het kamp.

NSB-er Piet van Zutphen

Na uitgebreide vragen over deze brief veranderde mijn ondervrager plotseling van onderwerp. Hij richtte zich nu op beschuldigingen die verband hielden met een man, genaamd Piet van Zutphen, een NSB-er die werkzaam was op ons kampbureau. Ik zou hem hebben bekritiseerd omdat hij een NSB-er was, wat ik toegaf.

Toen werd ik ervan beschuldigd dat ik had deelgenomen aan een zware pak slaag die hij had gekregen, wat ik ook moest toegeven. Ik zou hem ervan hebben beschuldigd zijn functie uit egoïstische motieven te vervullen. Opnieuw kon ik de beschuldiging niet ontkennen en deze keer nam ik het op er verder op in te gaan.

En zo werden andere onbeduidende zaken naar voren gebracht, waarvan geen enkele ernstig genoeg was om mijn hachelijke situatie te verklaren. Ten slotte werd er een beschuldiging naar voren gebracht die mijn arrestatie ogenschijnlijk zou kunnen rechtvaardigen. Er werd mij verteld dat er in onze

kamer een hamer en een sikkel waren uitgestald, en daar moest ik van op de hoogte zijn geweest.

In ieder geval moest ik als kamervertegenwoordiger de volledige verantwoordelijkheid voor deze misdaad op mij nemen, tenzij ik bereid was te vertellen wie dit had gedaan. Omdat ik geen kennis had van het incident en ernstig twijfelde aan het rapport, had ik geen andere keuze dan mijn onwetendheid en onschuld te uiten.

Geschreeuw van Herr Wolf

Ondanks zijn geschreeuw en dreigementen met wat leek op een knuppel, kon Herr Wolff, zo heette hij, mij mijn verhaal niet laten veranderen. Ik werd weggeleid en teruggebracht naar mijn cel. Later kwam ik erachter dat mijn huisgenoten ook waren ondervraagd over het vermeende incident. Ook zij uitten hun onwetendheid.

Het enige dat ik heb kunnen concluderen is dat iemand, waarschijnlijk Van Zutphen, het verhaal heeft verzonnen en aan de Gestapo heeft gerapporteerd, die het als feit heeft aanvaard. Eerder die dag was René, een Belgische vriend van mij, ook gearresteerd en ondervraagd over de brief aan de DAF. We bleven het grootste deel van de tijd samen totdat hij in het ziekenhuis werd opgenomen.

Naar de gevangenis

Diezelfde dag werden we samen met andere gevangenen overgebracht naar een noodgevangenis in Lübeck, genaamd 'Lohmühle'. Zodra we aankwamen werden we naar de administratieruimte gebracht waar we onze bezittingen moesten inleveren, behalve onze kleding. We werden gefouilleerd, wat mij grote ongerustheid bezorgde.

In de binnenzak van mijn vest zat een clandestien papiertje dat door de Geallieerden in Duitsland was verspreid. Ik kan alleen maar concluderen dat Duitse vesten niet waren uitgerust met binnenzakken, omdat dit de enige plek was waar ze niet leken. Nadat dit allemaal voorbij was, werd ik naar cel nummer 4 gebracht en verloor René tijdelijk uit het oog.

Verschillende nationaliteiten

De gevangenis bestond uit een barak voor mannen en één voor vrouwen, met gevangenen van verschillende nationaliteiten. Duitsers, Belgen en Nederlanders zaten bij elkaar. Elke barak had aan weerszijden een gang met cellen die alleen van buitenaf geopend kon worden. De deur had een kijkgaatje en in een muur zat een klein getralied raam.

Mijn cel bevatte drie dubbele stapelbedden met dunne palliasses (stromatrasen) en elk twee dekens; daarnaast een kleine tafel en een stoel. Ik kreeg een lager bed toegewezen. De andere gevangenen in mijn cel toen ik daar

aankwam, waren een Pool zonder land, ongeveer vijftig jaar oud, die de afgelopen twintig jaar in Duitsland had gewoond, en een zigeunerjongen met de Duitse nationaliteit.

Telkens dezelfde vraag

De man zonder land werd ervan beschuldigd betrokken te zijn geweest bij een moord in Posen ten tijde dat Hitler aan de macht kwam. Hij zat al tien maanden in deze gevangenis. Zijn zaak was in behandeling bij de politie-eenheid wegens strafbare feiten (*Kriminal Polizei*, kortweg *Kripo*).

Eén keer per week werd hem dezelfde vraag gesteld, namelijk of hij op een bepaalde dag in 1933 in Posen was geweest. Zijn antwoord was steeds 'nee'. ' want als hij 'ja' zou zeggen, zou hij hangen. Elke keer liet de politie zijn broek zakken en liet hij hem over een stoel buigen, waarna ze hem sloegen. Dit hele proces werd elke keer twee keer herhaald, waarna hij tot de volgende week naar zijn cel werd teruggebracht.

Amerika

De zigeunerjongen beweerde te zijn gearresteerd wegens het illegaal doden van een schaap. Zijn enige droom was om ooit naar Amerika te gaan. Een Duitser die ons eten bracht en die ook gevangen zat, had de fout gemaakt door, toen hij getuige was van de dood van zijn vriend, vader van zeven kinderen, aan het front te zeggen dat het Hitler was die verantwoordelijk was. Hij werd prompt gearresteerd.

Tijdens mijn verblijf in deze gevangenis voegde zich een Tsjechoslowaakse gevangene bij ons, maar vertrok al snel weer. Ook een Duitse communist die van 1933 tot 1939 in een concentratiekamp had gezeten. Bij zijn ontslag werd hem gevraagd of hij nu het nationaalsocialisme omarmde. De enige blootstelling aan het nationaalsocialisme die de man had gekend, was het concentratiekamp geweest.

Ervaren gevangene

Hij werd snel gearresteerd onder het voorwendsel een geit te hebben gestolen. De lange ervaring van deze man als gevangene bleek al snel uit de manier waarop hij ons bezig hield met oefeningen, 'kaarten' en dergelijke. Als we ons dreigden te vervelen, scheurden we een klein strookje van onze deken. We gebruikten het en een klein stukje kaars om de vloer te polijsten totdat deze glansde als een spiegel.

Op een ochtend werkte ik. Ik moest houthakken voor de politie, waarvoor ik als loon een stuk brood kreeg. Daarna besloot ik niet meer in de gevangenis te werken, maar zoveel mogelijk te rusten. Normaal gesproken was arbeid niet verplicht, in sommige gevallen zelfs verboden.

Emmer als toilet

We kregen een metalen emmer om te urineren. Het werd in onze cel geplaatst, achter de deur. Als we ons anders moesten ontlasten, moesten we gebruik maken van een gemeenschappelijk toilet en toestemming vragen door op de deur te kloppen.

Over het algemeen waren de omstandigheden in deze gevangenis niet slecht. De rantsoenen waren, hoewel klein in hoeveelheid, naar onze maatstaven goed. Er zat regelmatig wat vlees bij en we aten elke dag pap. Hoewel ze geen brieven mochten schrijven, ontvingen de gevangenen alle post die naar hen werd doorgestuurd.

Twee dingen mochten niet: roken en uit het raam kijken. De relatief gunstige omstandigheden waren waarschijnlijk een gevolg van het feit dat deze gevangenis een voorlopige hechtenis betrof.

Tijdens mijn verblijf hier werd een geestelijk gestoorde Russische jongen binnengebracht en in een lege, onverwarmde cel gedeponneerd (alle cellen waren onverwarmd). Er werd gezegd dat hij vrijwel naakt was en aan handen en voeten vastgebonden. Ik neem aan dat dit werd gedaan uit angst dat hij alles om hem heen kapot zou maken. Voor ons was het een geluk dat hij niet lang bleef, want hij bleef dag en nacht om zijn moeder roepen.

Fritz Schmidt Gestapo Chief Kiel 1943-'45

De tijd in deze gevangenis was kort en na twee weken werd ik opnieuw voor de Gestapo geleid, waar een herhaling van het eerste verhoor plaatsvond. Deze keer duurde het langer en werd alles opgenomen. Nadat ik mijn handtekening onder '*gelesen, genehmigt und unterschrieben*' (gelezen, akkoord en ondertekend) had gezet, werd ik weggeleid nadat mij was verteld dat ik spoedig de gevangenis zou verlaten.

Herr Wolff

Herr Wolff verzuimde mij echter te vertellen wat mij te wachten stond. Hij adviseerde mij wel mijn ogen open te houden voor slechte elementen en saboteurs na terugkeer in het werkkamp in Lübeck. Ik moest toen contact met hem opnemen en hem de namen doorgeven, alles uiteraard in het strikte vertrouwen. Ten slotte vertelde hij mij dat de districtscommandant van de Gestapo mij naar een concentratiekamp had willen sturen, maar dat hij, de heer Wolff, dit had kunnen voorkomen. Kortom, hij was de verpersoonlijkte deugd [..].

Onderweg naar Kiel

Op 21 januari 1944 kreeg ik instructies om mijn vertrek voor te bereiden. Al snel marcheerden anderen en ik onder gewapende politiebewaking naar een treinstation, waar we via de achteringang van een politietrein werden gebracht met als bestemming Kiel.

Er waren allerlei soorten gevangenen bij ons, waaronder twee broers, aan elkaar geketend. Ze hadden geprobeerd te ontsnappen toen de gevangenis waarin ze zaten, werd gebombardeerd. We mochten in de trein naar het toilet, maar moesten de deur open laten staan terwijl de politie op wacht stond. Ontsnappen was uitgesloten.

We kwamen in het donker aan in Kiel en werden via een achteruitgang het station uit geleid. Van hieruit werden we per open politievoertuig met bewakers op de treeplanken naar de gevangenis aan de Blumenstraße vervoerd.

Penitentiary Blumenstraße, Kiel

Dit was een gewone gevangenis met enorme poorten, lange gangen met cellen en gevangenvaarders met enorme sleutels. Na de gebruikelijke

opnameroutine werd ik naar een kamer gebracht die omschreven kon worden als een gemeenschapscel, waarin ongeveer vijftig mannen rondliepen of zaten.

Sommigen sliepen op een tafel

Er zaten allerlei soorten tussen. Sommigen zien eruit als typische criminelen, misdadigers, maar ook fatsoenlijk uitziende personen. Het bleek dat ze van veel verschillende nationaliteiten waren. 's Nachts sliepen we op stro dat langs de muren werd gelegd. Sommigen sliepen op de kale vloer, anderen op de tafel en bank die in de kamer stonden. Het gebied was ongeveer 21 x 4 meter groot.

Mijn verblijf hier was van korte duur en na een paar dagen werden drie anderen en ik naar *Straferziehungslager 'Drachensee'* in Hassee bij Kiel gebracht. Toen begon de minder prettige tijd van mijn gevangenschap. Bij aankomst werd ik naar de administratieruimte gebracht waar een van de eerste vragen was of ik ongedierte (luizen) had, wat ik uiteraard niet had.

Nadat de toelatingsformaliteiten waren afgehandeld, werd ik naar een grote kamer van ongeveer 10 x 4 meter gebracht. Het was een van de twee hoofdgebieden van gelijke grootte. De kamer waar ik naartoe werd gebracht bevatte ongeveer zestig mannen, van wie kleine groepen waren verzameld onder drie zwakke lampen die langs de lengte van de kamer aan de muur waren gemonteerd.

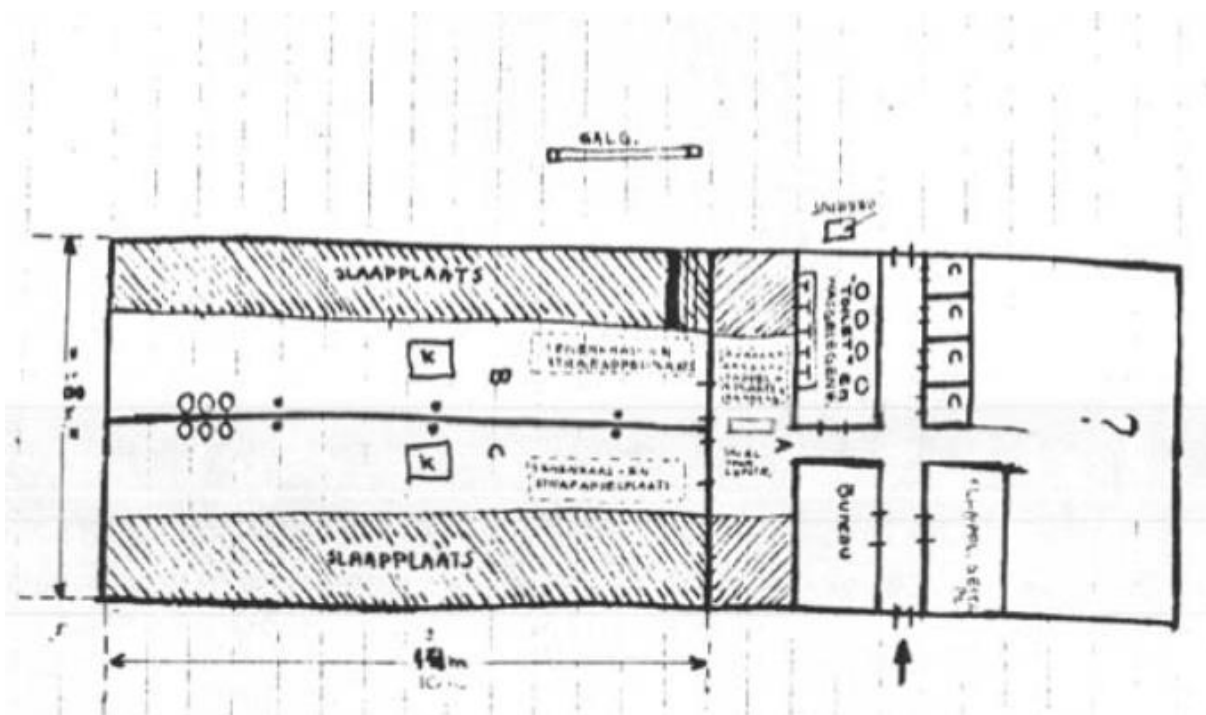

Zijn cel in de Blumenstraße gevangenis

Mijn ergste kwelling

In eerste instantie kon ik niet onderscheiden wat ze aan het doen waren. Het leek alsof ze kledingstukken manipuleerden. Het duurde even voordat ik gewend was aan mijn nieuwe omgeving en weldra ging ik kijken wat de mannen aan het doen waren. Ik ontdekte dat ze kleine vlekjes uit hun kleding verwijderden, die net zo van kleur veranderden.

Ze doodden luizen, iets waar ik nog nooit eerder getuige van was geweest of van had gehoord. Binnen een paar dagen moest ook ik meedoen aan de hopeloze en nooit eindigende strijd tegen dit ongedierte. Het bleek de ergste kwelling te zijn die ik ooit heb meegemaakt [..].

Straferziehungslager 'Drachensee', Hassee-Kiel 'KZ Russee

Het bestond uit een barak rond een binnenplaats met grind, omgeven door een hoog hek van prikkeldraad. Laat me verwijzen naar de schets die ik in mijn oorspronkelijke aantekeningen heb opgenomen. Er was één kamer (gemarkeerd met '?') die niemand van ons ooit is binnengegaan en ik heb geen idee waarvoor deze werd gebruikt. ‘

Duitse gevangenen, ongeveer zes, werden ondergebracht in kamer 'A', Polen en Russen in 'C', terwijl gevangenen van andere nationaliteiten werden ondergebracht in kamer 'B'. Het aantal personen in B en C varieerde van 60 tot 100 per kamer. Het slaapgedeelte bestond uit twee planken, de een 1 meter boven de ander, gemonteerd over de gehele lengte van één muur.

Sliepen op de grond

Omdat iedereen dicht bij elkaar zat, was er ruimte voor ongeveer 30 man per slaappleats. De rest moest op de grond een slaappleats vinden [..]. Zonder matrassen of iets dergelijks was de een net zo ongemakkelijk als de ander. 'K' staat voor de kachel, en 'OOO' jamblikken waarin werd geplast. In de avond moesten we naar het toilet. De derde plaats vanaf de voorkant op de onderste plank, gearceerd weergegeven, was waar ik sliep.

Na ongeveer drie weken werd mijn Belgische vriend René, die ook was gearriveerd, naar het ziekenhuis gebracht, wat betekende dat ik een plaats dicht bij de deur verhuisde. Tijdens de eerste of tweede week in het kamp raakte René gewond doordat een krat op zijn voet viel. Dit resulteerde in een bloedvergiftiging die steeds erger werd tot het punt dat hij aanvallen kreeg.

Als een wild dier

Tijdens zulke aanvallen zag hij eruit als een wild dier, alsof hij bezeten was, en zwaaide hij met zijn goede been en armen met bovenmenselijke kracht. Hoewel hij niet rechtop kon zitten, waren er vier mannen nodig om hem onder controle te houden. Omdat deze aanvallen elkaar steeds sneller opvolgden, werd hij naar een ziekenhuis gebracht waar hij meerdere malen zonder verdoving werd geopereerd [..].

Het toilet bestond uit vier gaten in de betonnen vloer. De truc was om over zo'n gat te bukken en naar het midden te mikken. Van tijd tot tijd kregen we de taak om de beerput, die zich onder de vloer bevond, leeg te maken.

Eén scheermesje voor honderd man

Eén keer per week kregen we voor wel 100 man één scheermesje, dat door een van de bewakers werd weggegooid. Zeep en water waren niet beschikbaar.

Toch werd er van ons verwacht dat we ons goed zouden scheren. De wasgelegenheid bestond uit een bak waarboven zich vijf koudwaterkranen bevonden.

Stel u voor dat maar liefst 200 kale mannen strijden om een plek om zich te wassen, waarvoor in totaal 15 minuten werd uitgetrokken. Er waren geen voorzieningen voor het wassen van kleding.

Het gebied 'C' bestond uit vier zeer kleine cellen, genaamd '*Dunkelzellen*' (donkere cellen). Deze werden gebruikt om gevangenen op te sluiten die een speciale straf verdienden. Elke cel bevatte een plank die, wanneer hij werd neergelaten, geen loopruimte overliet. Er kon geen natuurlijk licht in deze cellen binnendringen.

Het rantsoen voor de gevangenen bestond uit elke ochtend een dun sneetje droog brood en eens in de twee dagen een halve liter soep. Net als bij andere gevangenen bestond de soep uit water met een beetje gekookte kool. Binnen de grenzen van de kazerne stonden we onder toezicht van Duitsers, die zelf gevangenen waren.

De dagelijkse routine

Laat me nu onze dagelijkse routine beschrijven. De dag begon pas echt de avond ervoor toen iedereen in zaal A in de rij moest staan om de werkopdracht voor de volgende dag in ontvangst te nemen.

Vroeg in de ochtend, om half vijf, kwam een bewaker kamer C binnen, blies op zijn fluitje, herhaalde deze voorstelling in onze kamer en controleerde of alle gevangenen in C en vervolgens in B naar zijn alarm hadden geluisterd en waren opgestaan.

Iedereen die bij zijn terugkeer het 'bed niet had verlaten, zou worden geslagen met een zeer gevreesde wapenstok die Gummi (rubber) heette. Dit instrument was gemaakt van flexibel rubber, driehoekig in dwarsdoorsnede, met holle zijanten waardoor de hoeken scherp taps toelopen.

Gelukkig gebeurde het maar één keer dat ik de volle woede van dit martelwerktuig ontmoette. Het was negen uur in de avond. Ik moest plassen en wilde naar het 'toilet'. Toen ik bij de deur van de kamer kwam, werd ik opgewacht door een Duitser die me tegenhield en me vertelde dat de deur 's avonds gesloten was, iets wat normaal gesproken pas om tien uur gebeurde.

Mijn ergste lijden

Omdat ik dringend 'weg moest', hoefde ik alleen maar een van de nachtemmers in de kamer te gebruiken. Dit was niet naar de zin van de man die met zijn Gummi op mij afkwam en mij vervolgens met de zweep sloeg, waardoor ik gedwongen werd de emmer op te pakken om hem in het toilet te legen.

Om mezelf tegen de aanval te beschermen, probeerde ik me tevergeefs achter de emmer te verstoppen, maar belandde in de hoek. Terwijl de man me bleef slaan, kwam ik eindelijk terug in de kamer. Toen ik drie maanden later een dokter bezocht, vroeg hij of iemand mij had geslagen.

Hoe vreselijk de straf ook was, mijn ergste lijden werd veroorzaakt doordat ik nooit wist wanneer het einde zou komen, of zelfs maar of er een einde zou komen [..].

Pleuritis

De buikkachel werd altijd op maximale temperatuur gehouden. Dit, het grote aantal mensen en het gebrek aan ventilatie maakten de plaats ondraaglijk heet. Geen wonder dat de kou buiten vroeg in de ochtend (het was midden in de winter) ons niet veel goeds deed, vooral omdat we geen enkele jas hadden.

Het zal dan ook geen verrassing zijn om te horen dat ik na korte tijd pleuritis kreeg. Ik wist het toen nog niet en dacht dat het artritis was. De aandoening bestond uit hevige rugpijn waardoor ik niet kon slapen. Ik gleeed dan van het 'bed' omdat ik mijn rug niet kon buigen, en ging bij de kachel zitten in de hoop dat dit de pijn zou verlichten.

Na het opstaan en wassen kreeg ieder van ons twee gevouwen sneetjes brood, één met margarine en één met jam. De ene was ontbijt, de andere lunch. Zoals u begrijpt waren beide verdwenen voordat ik op het werk aankwam, zodat we tot de avond moesten wachten op onze volgende 'maaltijd'. Er was ook koffie als ontbijt, maar omdat er niet genoeg mokken en ook niet genoeg koffie waren, was het veel geduw en stoten om tot de gelukkigen te behoren.

U went aan de honger

Opmerkelijk is dat sommigen, ondanks het schamele rantsoen van twee sneetjes brood en een halve liter waterkoolsoep, toch een sneetje brood verruilden voor een sigaret. Dit laat zien dat het gemakkelijker is om aan de honger te wennen, wat inderdaad het geval is ondanks de onmiskenbare verslechtering, dan aan het tekort aan tabak. Onze tabaksrantsoenen waren de peuken die we konden vinden.

Ons werk bestond uit het opruimen van puin dat was overgebleven van bombardementen. Wij werden verhuurd aan de stad of aan particulieren, terwijl het kamp voor gewapende bewakers zorgde. Na het werk marcheerden

Lübeck 1944

we in colonne terug naar het kamp waar we onze halve liter water-koolsoep kregen. Eén keer per week kregen we in plaats van soep een bolletje zuurkool, rechtstreeks uit het vat. De avonden werden meestal besteed aan het doden van luizen [...] en het voeren van gesprekken.

Voetinspecties

Op zondag werkten we niet tenzij we 'vermoedheidsdienst' hadden. Vaak voerden de bewakers willekeurige voetinspecties uit. Dit betekende dat we buiten de kamer in de rij moesten staan. Sommigen, die willekeurig werden geselecteerd, zouden hun voeten moeten laten zien. Als deze niet schoon bleken te zijn, moesten ze naar voren komen en vijf stokslagen krijgen in een gebied dat werd gebruikt voor het toedienen van lijfstraffen.

Het slachtoffer moest in kamer A boven een tafel hangen, waarna zijn armen en benen naar elkaar toe werden getrokken. De anderen moesten in B en C in de rij staan om getuige te zijn van de gebeurtenis. Bij één zo'n gelegenheid kreeg een Russische man 65 beroertes, gevolgd door 70 omdat de eerste niet het verwachte effect had gehad.

Hij was nog steeds normaal, verklaarde de officier. De man maakte geen geluid en toonde geen enkele emotie, hoewel twee bewakers om de beurt met volle kracht de slagen toedienden. De volgende dag was de man dood [...].

Hoeveel er stierven

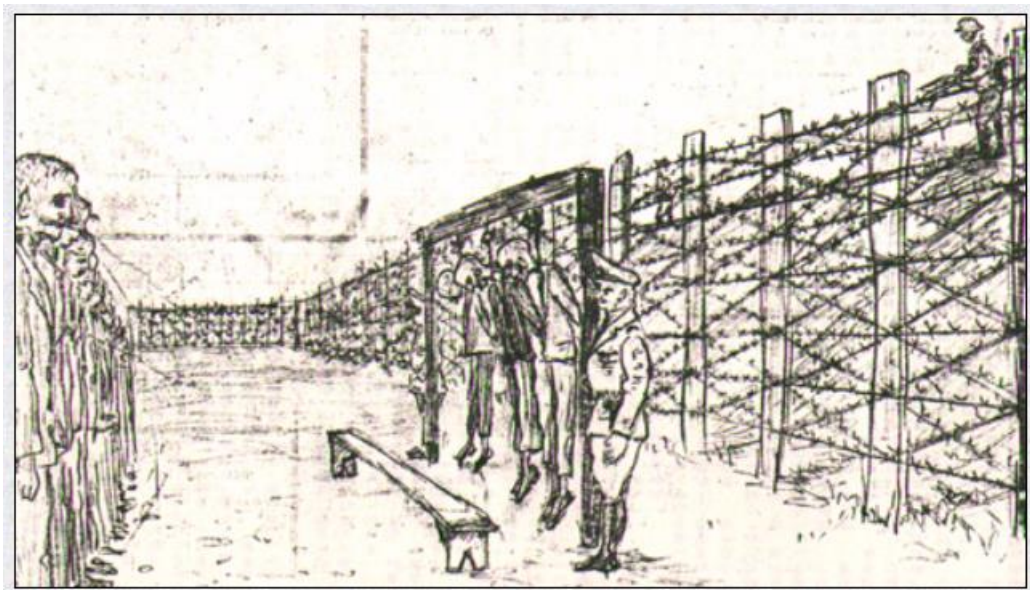
Waarschijnlijk vanwege de grote omzet (sommigen bleven maar een paar dagen) weet ik niet hoeveel er stierven. Naast de Rus zag ik een Fransman sterven. Hij had een gezwel in zijn keel en zonder medische hulp stikte hij dood. Dan waren er nog twee Polen en een Rus die tijdens hun verblijf in het kamp een overtreding hadden begaan. Ik geloof dat ze hadden geprobeerd identiteitspapieren te stelen om hun geplande ontsnapping te verwezenlijken.

Nadat ze een maand in de donkere cellen hadden doorgebracht en letterlijk tot huid over bot waren gereduceerd, werden ze geboeid en naar de galg geleid waar ze werden opgehangen. Alle andere gevangenen stonden buiten in een rij om getuige te zijn van de executie.

Wenste dat ik dood was

Elke poging van onze kant om in opstand te komen zou tot een bloedbad hebben geleid, aangezien twee bewakers met machinegeweren op een heuveltje met uitzicht op het terrein waren gestationeerd.

Ik kan me mijn gevoelens tijdens de gebeurtenis niet herinneren, maar in een brief die ik een paar maanden later naar huis schreef, verklaarde ik dat ik destijds jaloers was op deze jongens en wenste dat ik het was om daar te blijven hangen. Ik wenste vaak dat ik in die tijd dood was.

Executie in kamp Drachensee

Apathisch bij ontslag

Uiteindelijk werd op 29 maart mijn naam afgeroepen en werd ik opgenomen in het 'transport'-contingent. Dit kon van alles betekenen. De mogelijkheid van een ontslag kwam nooit in mij op. Ik reageerde helemaal niet emotioneel toen ik de volgende dag te horen kreeg dat ik werd ontslagen. Ik was volkomen apathisch geworden en alles liet me koud.

Kon niet meer staan, lopen of zitten

Ze brachten me terug naar dezelfde gevangenis waar ik eerder had gezeten, aan de Blumenstraße in Kiel. In de nacht van 30 maart viel er vlakbij de gevangenis een bom, waardoor het raam van de cel die ik deelde met een Fransman werd ingeblazen. Mijn gewicht was 45 kg. en zodra ik in het werkkamp in Lübeck aankwam, kon ik niet meer staan, lopen of zitten.

Ik stortte in. Mijn toestand was nog niet voorbij. Enkele dagen later werd bij mijn pleuritis vastgesteld. Dit bleek het begin van jaren van longproblemen, culminerend in een gedeeltelijke lobectomie in 1969.

Na zes weken

Na zes weken werd ik weer fit verklaard om aan het werk te gaan, hoewel ik nog enige tijd last had van vermoeidheid en kortademigheid. Ik kan mij de zorgen van mijn huisgenoten in deze periode nog goed herinneren. Ze hebben er alles aan gedaan om mij de juiste voeding en verzorging te geven [..]. Mijn haar groeide terug en in een van mijn brieven, gedateerd 7 juni, las ik dat het de lengte van een luciferstokje had bereikt.

De sleur

Na deze ervaring waren er geen confrontaties meer, alleen maar de sleur van lange werkuren, 12 uur per dag, 7 dagen per week. Ik was 'opgevoed'! De enige gebeurtenis die in het laatste jaar aanleiding gaf tot opwindning vond plaats op 25 augustus 1944, toen een deel van de fabriek en verschillende kazernes in ons kamp werden gebombardeerd.

De barak waarin ik gehuisvest was, werd volledig gesloopt. Toen iemand aan een Duitser vroeg of er mensen waren vermoord, antwoordde hij: "Nee, vooral buitenlanders."

De voedselsituatie verslechterde tijdens de laatste maanden van de oorlog, hoewel deze nooit zo slecht werd als in de bezette gebieden. Alleen de brandstofvoorraad was tijdens de laatste winter vrijwel onbestaand, evenals de aanvoer van tabak en sigaretten. Deze waren altijd uiterst schaars geweest. De postverbinding stopte na januari 1945 en pas begin mei kon ik via het Rode Kruis een kort bericht naar huis schrijven.

2 mei 1945 bevrijd door de Britten

Op 2 mei 1945 trokken Britse troepen Lübeck binnen en waren we eindelijk vrij. We hadden twee alternatieven: wachten op vervoer terug naar huis, of op eigen gelegenheid vertrekken. Twee van ons, een goede vriend van mij die later naar de VS emigreerde, en ik besloten het laatste te doen.

Met hulp van Britse soldaten wisten we twee fietsen te bemachtigen, die ter plekke bij Duitse soldaten in beslag werden genomen. Voordat we vertrokken, bevoorraadden we ons met sigaretten uit een pakhuis van het Duitse leger, om

onderweg tegen voedsel te ruilen. Op 5 mei zijn we naar huis vertrokken. Tijdens onze trektocht sliepen we voornamelijk in boerenschuren en onder de blote hemel.

Op 9 mei bereikten we de Duits-Nederlandse grens bij Oldenzaal waar we onmiddellijk in quarantaine werden geplaatst in een doorgangskamp. Dat zat niet in onze plannen en na vijf dagen ontsnapten we onder dekking van de duisternis, vervolgden onze reis, staken de Baileybruggen over en werden geholpen door soldaten van de Geallieerde strijdkrachten.

Op 17 mei 1945, om 18.30 uur, kwam ik thuis.

[Alexander van Gulp](#)

Uitvoering: Margaretha van Gulp